

USBD Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi
IJSS International Journal of Social Sciences
ISSN 2548-0685 www.sobider.net

**AKSARAY-GÜLAĞAÇ İLÇESİNDE SELE SEPET ÖRMECİLİĞİN
GÜNÜMÜZDEKİ DURUMU**

*Semra KILIÇ KARATAY

**N. Rengin OYMAN

ÖZET

Yüzyıllardır Aksaray ilinin Gülağaç İlçesinde "hasır otu" olarak adlandırılan, sazlıklarda yetişen yumuşak otun yapraklarıyla sele sepet örme sanatı devam etmektedir. Yöreye has örgü tekniği ve çeşitli motiflerle de süslenebilen sepetler oldukça uzun ömürlü olup, yüz yılı aşkın sepetlerin hala sağlam olarak günümüzde bulunmaktadır. Hasır otundan sepet örme işi, diğer pek çok el ürünü gibi modern çağın gereçlerine yenilse de sepetçilik bölgede artan turizm faaliyetleriyle de canlı tutulması sağlanmaktadır. Dünyada sadece Gülağaç'ta örülen seleler, günümüzde unutulmaya yüz tutmuş eserler arasında yer almaktadır.

Genellikle yöre halkı tarafından bakliyat saklama amacıyla kullanılan hasır sepetlerin son yıllarda plastik kullanımının artmasıyla unutulma tehlikesi ile yüz yüze gelmektedir. Gülağaç hasır sepetleri, özellikle doğal yapısı ve örgü tekniği nedeniyle içine konulan bakliyatı uzun süre bozulmadan saklayabilmesi, taşıdığı kültürel değer nedeniyle tercih edilmektedir.

Bu çalışmada Aksaray-Gülağaç ilçesinde Sele Sepet örme sanatının işlem basamakları, kullanılan malzemeler, kompozisyonlar, motifler ve günümüzdeki durumu hakkında bilgi toplanılması ve paylaşımı amaç edinilmiştir.

Anahtar Kelimeler: El sanatı, Sepet Örmeciliği, Aksaray-Gülağaç İlçesi, Sele-sepet

*Öğr. Gör. Semra KILIÇ KARATAY, Aksaray Üniversitesi, Güzelyurt MYO, Geleneksel El Sanatları Bölümü semra.kilic@hotmail.com

**Doç. Dr. Naile Rengin OYMAN, Süleyman Demirel Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, Geleneksel Türk Sanatları Bölümü, renginoyman35@gmail.com

AKSARAY-GÜLAĞAÇ İN DISTRICT CURRENT SITUATION OF SELE BASKETBALL

*Semra KILIÇ KARATAY

**N. Rengin OYMAN

ABSTRACT

For centuries, in the district of Aksaray in the district of Gülağaç, the art of knitting a basket with a soft soap leaves called "wicker grass" is continuing. Baskets that can be decorated with the knitting technique and various motifs of the locality are quite long, and baskets over a hundred years are still solid today. The work of knitting baskets from straw baskets is renewed to the modern age equipment like many other hand products, but it is kept alive with the increasing tourism activities in basketry region. Saddles, which is only in Gülağaç in the world, is among the forgotten works today.

Wicker baskets, which are generally used by locals for the storage of legumes, face the danger of being forgotten due to the increased use of plastic in recent years. Gülağaç wicker baskets are preferred because of its cultural value, especially because of its natural structure and knitting technique, it is possible to store the pulses contained in it for a long time without deterioration.

In this study, it was aimed to collect and share information about the steps of Sele Basket, the materials used, compositions, motifs and present situation at Aksaray-Gülağaç district.

Key Words: Hand craft, Basket Knitting, Aksaray-Gülağaç District, Sele-basket

*Semra KILIÇ KARATAY, Üniversty of Aksaray, Güzelyurt VHS,DEPARTMENT OF Traditional Handcraft, semra.kilic@hotmail.com

**Doç. N. Rengin OYMAN, Süleyman Demirel ÜniverstyFaculty of Fine Arts, Hand of Traditional Turkish Arts, renginoyman@sdu.edu.tr

GİRİŞ

Doğada yetişen ya da kültüre alınmış bazı bitkilerin saplarının, dal ya da yapraklarının ince şeritler haline getirildikten sonra bu şeritlerden çeşitli biçimlerde örme işlemi yapılmasına bitkisel örücülük denir(Kayabaşı, 2011,s: 136).

Bitkisel dokumacılık, tarihten bu yana hammaddenin yaygın olarak bulunduğu durgun su kaynaklarının etrafındaki yerleşimlerde varlığını sürdürmüş bir el sanatıdır. Türkiye’de ve Dünya’da bu dokumaların kullanımına en çok sulak bölgelerde rastlanmıştır. Tarihi belgelerin birçoğu, geçmiş tarihlerde, gerek ev kullanım eşyası, gerekse kabir hasırı gibi gelenekler doğrultusunda kullanılan çeşitli ürünlerin, özellikle Anadolu’da goller Bölgesi’nde önemli bir yeri olduğunu göstermektedir. M. O. 9000 yıl önce kurulduğu bilinen Çatalhöyük de goller bölgesi sınırlarında yer alan bir yerleşkedir. Anadolu’da bugün bataklık alanlarda varlığını sürdüren el sanatlarından bir tanesi hasır dokumacılığıdır. Uzmanlar tekstil dokumaların en eskisinin kesinlikle sepet örücülüğü ve hasır dokumacılığı olduğu konusunda birleşmektedirler. Dünyanın birçok bölgesinde buzullar eriyip sular çekilmeye başlayınca yaşam kültürlerinde de sonsuz değişiklikler meydana gelmeye başlamıştır. Neolitik çağdaki bu gelişme yavaş, yavaş ev içindeki basit kullanım eşyalarında da kendini göstermiştir. Bunun sonucunda insanlar ilk yer yaygısı olarak kullanacakları dokuma hasırları çeşitli teknikler kullanarak üretmişlerdir. Bitki kökleri, hasır otu (saz), palmiye yaprakları ve bu işler için elverişli çok sayıda ot ve kamışlardan muhtelif kullanım eşyası üretmeye başlamışlardır. Yer yaygılarından sonra ise çeşitli kullanım alanları bulunan muhtelif sepetler farklı teknikler kullanılarak yapılmaya başlanmıştır. Ürünlerin malzemeleri kullanılacağı yere göre seçilmiş ve çeşitli yapım tekniklerinin ortaya çıkması söz konusu olmuştur (Broudy, 1979).

Eski tarihlerden bu yana Anadolu’nun hammadde bulunan her yöresinde bir el sanatı niteliğinde yapılan hasır dokumalar, günlük ihtiyacı karşılamak üzere kullanılacak yere uygun biçimde çeşitli şekillerde tasarlanmıştır. Yörelere göre değişiklik gösteren yer yaygıları gerek teknik, gerekse kullanılan hammadde açısından da çeşitlilik göstermektedir. Anadolu’da eski tarihlerde bugünkü amacına uygun biçimde kullanıldığı gibi gelenekler doğrultusunda ölü gömerken de tabut ya da kefen yerine de kullanılmıştır. Tarihin eski dönemlerinden beri birçok etnik grup oluşunu hasırı ile birlikte defnetmeyi uygun görmüştür. Zulular, ölülerinin mezarlarına, giyim eşyalarını, uyku için gerekli örtülerini ve hasırlarını, bırakırlardı. Aynı durum çok daha çeşitli eşya ile Eweler’de de görülmüştür (Ozguc,1948).

Atalarına güçlü bir bağla bağlı olduklarını gösterecek şekilde, evlerinin taban kısımlarına gömülen Çatalhöyük insanları ise, bazı ölülerini dar mezarlara koymadan önce, sepetlere yerleştirmiş, ya da kimi zaman hasıra, kimi zamanda kumaşa sarmış, bazılarını ise lif şeritlerle ya da iple bağlayarak gömmeyi uygun görmüştür. (Türktaş, 2012,s:133)

El sanatları, insan ihtiyaçlarını karşılamak amacı ile geliştirilen, doğa ve çevre koşullarına göre değişimler gösteren ve ortaya çıktığı toplumun duyguları, sanatsal beğenileri ve kültürel özelliklerini yansıtan sanat ve zanaat ürünlerinden oluşmaktadır. Günlük kullanıma dönük veya sanatsal değer taşıyan geleneksel el sanatları üretimi, gelişmekte olan ülkeler için olduğu kadar gelişmiş birçok ülke için de, yaşamın güzelliğini ve kalitesini tehdit eden ve yaygınlaşan endüstriyel tasarım ürünlerine karşı, sanatın güzelliğini yansıtan kültürel bir gösterge olarak, giderek önem kazanmaktadır(Özcüre, 2006,s:3)

El sanatlarından hammaddesi ince dallar, saplar ve ağaç şeritler işleyen grubuna dahil olan bitkisel örücülük dünyanın birçok yerinde olduğu gibi Türk toplulukları arasında da önemli bir yere sahiptir. Ülkemizde görülen iklim çeşitliliğinden dolayı bitkisel örücülükte kullanılan hammadde olarak bilinen bitkiler hem çok çeşitli hem de çok boldur. Bitkilerin bir kısmı doğada kendiliğinden yetişir, bir kısmı da kültüre alınmış olan bitkilerin parçaları veya artıklarıdır. Bu özelliklerinden dolayı hammaddenin temin edilmesi, hazırlanması kolay, ucuz ve zahmetsizdir(Çelik, 2015,s:1744)

Kent kimliklerinin oluşmasında en önemli girdi olan tarihsel-kültürel miras; ormanlar, tarım alanları, sulak alanlar, kıyılar gibi doğal kaynaklarla birlikte korunarak değerlendirilmeleri gereken varlıklardır. Oysa geçmişten günümüze aktarılan, arkeolojik, kültürel, toplumsal, ekonomik ve estetik değerleri ile tarihsel-kültürel miras da giderek yok olmaktadır. Tarihsel-kültürel miras, geçmiş ile gelecek arasında bağ kuran, kuşaklar arası iletişimi sağlayabilen; bir yere, bir ulusa, bir kültüre ait olma duygusunu geliştirerek kimlik sorununu çözebilen; yenilenemez, sınırlı kaynak niteliğindeki değerlerdendir(Kiper,2004, s:14).

Gülağaç hasır sepetleri, Aksaray ilinin Gülağaç ilçesinde Karasu Havzası adı verilen sulak alan çevresindeki Gülağaç, Gülpınar, Demirci, Bekarlar ve Sofular beldelerinde yapılmaktadır. Yüzyıllardır devam ettirilen bu el sanatı ebeveynlerin çocuklarına öğretmeleri ile günümüze kadar yaşatılmıştır. Genelde yöre halkı tarafından bakliyat saklama amacıyla kullanılan hasır sepetleri plastik kullanımının artmasıyla unutulma tehlikesi ile karşı karşıya kalmıştır. Maddi bir getirisi olmayan hasır sepetlerinin öğretilmesine de ihtiyaç duyulmamaya başlanmıştır. Unutulmaya yüz tutan bu el sanatını canlandırmak, gelecek kuşaklara aktarmak

ve turistik değer olarak tüketime sunmak amacıyla Gülağaç Kaymakamlığı 2002 yılında bu el sanatının öğretime destek vermiş ve tekrar canlandırmıştır. Gülağaç Halk Eğitimi Merkezi Müdürlüğü ile iş birliği içinde bugüne kadar açılan kurslarda birçok gence bu el sanatı öğretilmiş, el sanatını icra eden el sanatçıları desteklenmiştir.

Gülağaç Hasır Sepetlerini özgün kılan örgü tekniğidir. Dünyanın farklı coğrafyalarında hasır sepet örücülüğü yapılmasına karşın başka hiçbir coğrafya da bu tekniği kullanarak hasır sepet örüldüğü görülmemiştir. Günümüzde kalemlik, bakliyat saklama kabı, hediyelik eşya, çamaşır sepeti gibi birçok alanda kullanılan Gülağaç Hasır Sepetleri özellikle doğal yapısı, örgü tekniği sebebiyle içine konulan bakliyatı uzun süre bozulmadan saklayabilmesi ve kültürel değer taşıması sebepleriyle tercih edilmektedir.

Genellikle yöre halkı tarafından bakliyat saklama amacıyla kullanılan hasır sepetlerin son yıllarda plastik kullanımının artmasıyla unutulma tehlikesi ile yüz yüze gelmektedir. Gülağaç hasır sepetleri, özellikle doğal yapısı ve örgü tekniği nedeniyle içine konulan bakliyatı uzun süre bozulmadan saklayabilmesi, taşıdığı kültürel değer nedeniyle tercih edilmektedir.

Yaklaşık elli yıl önce, kadınların göz nuru, el emeği bu seleler su kenarlarındaki tek kemerli yunak evi denilen yerlerde üretilirmiş. Zamanla aranılan bir ticari metaa dönüşüp, bazen para karşılığında, bazen de ihtiyaca göre başka nesnelerle değiş tokuş edilerek Gülağaç dışında da pazarlanarak satılırlarmış. Yeni ucuz malzemelerin ortaya çıkmasıyla gözden düşmüşler. 1997 yılında Ankara'da düzenlenen Cumhuriyet'in 75.Yılı İller Sergisi, kaybolmaya yüz tutmuş bu el sanatının yeniden canlandırılmasında önemli bir rol üstlenmiştir. Gülağaç ilçesini temsil etmek üzere Hasan Şal beyefendinin ambarından alınan seleler, önerimiz üzerine Kaymakamlık yoluyla Ankara'ya gönderilerek sergilenmiş ve büyük beğeni toplamıştır. Kaymakamlığa yeni üretilen seleleri satın almak üzere pek çok başvuru da yapılmıştır. Malzeme eksikliği nedeniyle bu istekler karşılanamamıştır. Bunun üzerine, Gülağaç Halk Eğitim müdürlüğünün çabalarıyla açılan çeşitli kurslar sayesinde hem genç kuşaklar bu el sanatıyla tanışma fırsatı bulmuş hem de kadınlara yeni bir iş sahası açılmıştır (Gülçur,2013, s:6).

Sanat en güzel anlamıyla, yaratıcılığın ve hayal gücünün ifadesi olarak anlaşılmakta olup sanatın insanlığın evrensel bir değeri olduğu, kısıtlı veya değişik şekillerde bile olsa her kültürde farklı örneklerini verdiği görülmektedir. Bir sanat eserinin gerçekleşmesi ve görsel biçim kazanması için sanatçının taklitten çok özgün fikirler üretmesi ile oluşmaktadır. Ancak son dönemlerde zaman, modernleşme, teknolojik gelişmeler ve hammadde de farklı

malzemelere yönelmek birçok sanat dallarında kaybolmaya, eski kalitesini kaybetmeye ve yozlaşmaya sebep olmaktadır.

Tarihi, insanlık tarihi kadar eski olan bitkisel örücülük, doğal olarak yetişen veya kültürü yapılan bazı bitkilerin sapını, yapraklarını, ince dallarını ya olduğu gibi ya da yarararak ince şeritler haline getirdikten sonra çeşitli şekillerde örme veya değerlendirme işidir. Bitkisel örücülüğün serüvenini izlemek, toplumsal tarihi, dolayısıyla toplumun değişimini ve eğilimlerini de izlemek anlamına gelir. İlk örnekleri M.Ö. (10.000)'ki yıllara dayanmaktadır. Her devirde geçerliliğini korumaya çalışan bitkisel örücülük, ne yazık ki tarım bölgesi olan ülkemizde, teknolojinin gelişmesiyle beraber varlığının sürdürülmesinde ve gelecek nesillere aktarımında zorluk çekilen el sanatlarımızdandır. Batılılaşma duygusu gelenek ve göreneklerimizi unutturmuş, el sanatlarında bile yozlaşmaya varacak ölçüde modernleşme yoluna itmiştir. Bitkisel örücülüğün dallarından olan sepet örücülüğü Gülağaç yöresinin köklü el sanatlarından. Gülağaç sele-sepetleri el sanatlarımız içerisinde, kullanılan malzeme (hasot, *Typha latifolia* L.) ve uygulanan yapım tekniği ile dünyada başka bir coğrafyada rastlanmaması sebeplerinden dolayı özel bir yere sahiptir. İhtiyaçlar doğrultusunda ortaya çıkmış olan bu el sanatı sepetlere zaman geçtikçe manalar yüklenmiştir. Yörede, yaşayan ustası azalan ve kaybolmaya yüz tutmuş olan bu değerli el sanatının canlanması ve gelecek kuşaklara aktarımı için girişimlerde bulunan Gülağaç Kaymakamlığı, Gülağaç Halk Eğitim Merkezinin ortak olduğu ve Aksaray üniversitesinin iştirakçi olarak katıldığı “Gülağaç Hasır Sepetlerinin Turizme Kazandırılması” adlı proje, sosyal sorumluluk niteliği taşımaktadır. Proje ile sepet örücülüğünün yeniden hayat bulması yanı sıra, ilçede bulunan atıl iş gücü değerlendirilmiş, ev hanımların sosyalleşeceği kültür merkezi kurulmuş ve değiştirilen kullanım fonksiyonlarıyla yerel ve yabancı turistler tarafından tercih sebebi artırılmıştır (Küçük, 2013, s:8).

Orta Anadolu'da gerçekleştirilen arkeolojik kazılardan Aşıklı, Çatalhöyük gibi Neolitik döneme tarihlenen eski yerleşmelerde yaklaşık 9000 yıl eskiye giden sepehasır izleri ortaya çıkarılmıştır. Bu kazılarda kullanılan malzemeler de bugün kullanılan sazlarla, otsu bitkilerle büyük olasılıkla aynıdır. Neolitik dönem yerleşmelerinde de günümüzde olduğu gibi toplama, ürün saklama, depolama işlevlerinde kullanılan sepetlerin çamurla sıvanarak pişirme işlerinde de kullanıldığına ilişkin tahminler vardır. Bazı yerleşmelerde bebek ölülerinin sepet ya da çanak içine konularak gömüldüğü, yetişkinlerin de hasıra sarıldığını görmekteyiz. On binlerce yıl önceye giden bu tekniklerle yapılan sepetlerin bir çeşidine de Aksaray'da halen rastlamaktayız. Gülağaç, Gülpınar, Sofular ve Demirci çevresinde eskiden hemen her kadının

ördüğü selelerin bu alanda ayrıcalıklı bir yeri vardır. Anadolu'nun diğer bölgelerinde hala yaşayan sepetçilik geleneklerine baktığımızda çoğunlukla kargı (*Arundo donax*), kamış (*Phragmites australis*) gibi sert otsu bitkilerin ya da hayıt (*Vitex agnus-castus*), söğüt (*Salix* sp.), kestane (*Castanea sativa*) gibi çalılarının ya da ağaç dal ve sürgünlerinin kullanıldığını görürüz. Oysa Aksaray'ın bu bölgesinde kadınlar "hasır otu" (*Typha laxmannii*) denilen bir çeşit yumuşak bitkiden örürler selelerini ve hasırlarını. Kayseri'nin Sultan Sazlığı kıyısında da aynı bitki farklı bir teknikle sele, hasır ve sepetlerin yapımında kullanılmaktadır. Kayseri'de sarma tekniği kullanılırken Aksaray'ın kadınları özgün bir teknik geliştirmişlerdir (Ertuğ, 2013, s:10).

• Tarihi gelişimi

Bölgesel adı has ot ya da hasır otu olarak bilinen sazlar, bölgede 19. yüzyıla kadar evlerin çatısını örtmede yaygın olarak kullanılmıştır. Gülağaç hasır otundan sepet örülmesinin başlangıç tarihini yansıtan herhangi bir yazılı kaynak olmamasına karşın en az 300 yıldır yapıla geldiği kabul görmektedir. Elimizde en eski sepet yaklaşık 180 yaşındadır. Eski ismi Ağaçalı (Gülağaç), Nenezi (Bekarlar), Hıcıp (Gülpınar) ve Demirci beldelerinde yapılan sepetlerin 18 ve 19. Yüzyıllarda Gelveri (Güzelyurt) pazarında satıldığı ve oradaki ürünlerle takas amacıyla kullanıldığı bilinmektedir. Geçmişte daha çok bakliyat (buğday, arpa vs) saklamada, taşıma aracı olarak saman, patates, un vs. taşımada, kaşıklık gibi eşya koymada, halı gibi yere sermede ve heybe gibi yük hayvanlarıyla eşya taşımada değer gördüğü belirlenmiştir.

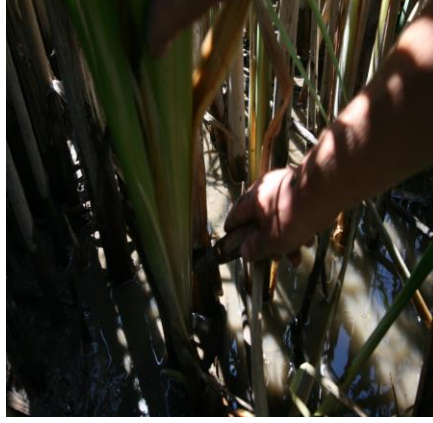
Yaşayan hasır sepet örücüleri genelde 60 yaş üzeri kadınlar olup, bu kadınların da örme sanatını annelerinden öğrendikleri bilinmektedir. Örme sanatı genellikle usta-çırak ilişkisinde gözlemle ve uygulama yöntemi ile öğrenilmektedir.

Bu tarihten günümüze kadar geçen süreçte birçok defa Halk Eğitimi Merkezi tarafından kurs açılarak bu örgü tekniği el sanatının genç kuşaklara aktarılması hedeflenmiştir. İse Günümüzde bozulmadan birçok formda ve şekilde yapılan hasır Örgü tekniği ile özgün ürünler elde edilmiş ve bu örme seleler turistik nesne olarak değer kazanmıştır. Özgün çalışmalar olumlu sonuç vermiş piknik sepeti, kalemlik, iğnelik, ekmeklik, Amerikan servisi, yağ şişesi ve şarap şişesi koruması, damacana kabı gibi birçok ürün üretilmiştir.

• Sele Sepet Örme Aşamaları

Hazırlık aşaması otların toplanması ile başlar. Karasu havzasında yetişen ve yöresel adı has ot olan hasır sepet otu Temmuz, Ağustos ve Eylül aylarında bağ bıçağı ile biçilir.

Hasır otu erkek ve dişi olarak ayrılmaktadır. Erkek ot üzerindeki tohum kısmı kuruduktan sonra toz oluşturur. Bu toz çevreyi kirletmekte ve ören kişiye zorluk çıkartmaktadır. Ayrıca erkek otun gövde kısmı daha sert olup bıçakla kesilmesi diğerlerine oranla daha az zordur. Bu bakımdan kesilirken sadece dişi otların kesilmesine dikkat edilir. Otlar gövdenin toprağa en yakın kısmından kesilir(Sarı,2017).

Fotoğraf1. Hasır otu biçmesi(Kılıç Karatay, 2016).

Kesilen otlar güneşte iki hafta kadar kurutulur. Kurutulmadan depoya kaldırılan otlarda çürüme ve küflenme oluşmaktadır. Kesilen ot iki hafta kurutulduktan sonra taşınması kolay olması için bağ şeklinde gruplar halinde bağlanarak depoya kaldırılır. Kurutularak depoya kaldırılan otlar nem almadıkları takdirde 3 yıla kadar depolarda saklanabilmektedir. Depoya kaldırılan otlar örme işine başlamadan bir gün önce ıslatılır. Böylece otun kırılmadan örülmesi sağlanmış olur (Demir, 2017).

Fotoğraf 2. Hasır otunun kurutulmuş hali (Kılıç Karatay, 2016).

Gülağaç Hasır Sepetlerini diğer hasır sepetlerden farklı kılan yöresel adı tura olan iskeletidir. Tura hasır otunun bir birine saç örgüsü biçiminde bağlanmasıdır. Yöresel dilde bu işlemin adı 'kıvratma'dır. Bir gün öncesinden ıslatılarak hazırlanan hasır otları kıvratılarak tura adı verilen ipleri elde ederler. Bir sepetin büyüklüğüne göre 20- 50 arasında tura birleştirilerek sepetin iskeleti oluşturulur. Bu iskelete ise yöresel dilde çözü denilmektedir(Uz, 2017).

Fotoğraf 3. Tuğra yapımı (Kılıç Karatay, 2016).

Turalar yapılan sepetin daha sağlam ve esnek olmasını sağlar. Yapılan sepetin boyuna göre turaların boyu ayarlanır. Turanın dokumadaki karşılığı atkıdır. İskeleti (çözüğü) oluşturulan hasır sepet örülmeye hazırdır (Uz, 2017).

Fotoğraf 4. Yapılan tuğralarla örmeye başlanması(Kılıç Karatay, 2016).

Örme aşaması sepete biçiminin verildiği bölümdür. Selenin ağız kısmını oluşturacak tura biçimini alacağı kasnağın çevresine sarılır. Kasnak metal veya ağaçtan yapılmış olabilir. Yapılacak sepetin genişliğine göre 5 santimetreden 50 santimetreye kadar değişik çaplarda kasnaklar bulunmaktadır. Daha önceleri tahıl saklamada sıkça kullanılan sepetlerin bir insan boyunda olanlarına bile rastlanmaktadır. Gözenekli yapısı sebebiyle doğal klima görevi gören hasır sepetler içine konulan tahıl ürünlerini uzun süre bozulmadan muhafaza etmesiyle tanınır (Demiray,2017).

Kasnak çevresine sarılan turaların arası aynı örgü tekniği ile bir alttan bir üstten geçirilerek doldurulmaya başlanır. Böylece sepet kasnağın etrafını doldurmaya yani sepet örülmeye başlanmıştır. Örme devam ettikçe kasnak aşağıya doğru itilir, böylece tüm sepetin aynı boyda olması sağlanır. Örme esnasında çaput adı verilen bez parçaları ile motifler yapılabilmektedir. Bu işleme bezeme denir ki bu Gülağaç hasır Sepet örümünün son aşamasıdır (Çar, 2017).

Fotoğraf 5. Örmelere renkli kumaşlarla desen verilmesi(Kılıç Karatay, 2016).

Gülağaç hasır sepet örücülüğünün son aşamasıdır. Yöresel ismi çaput olan kumaş parçaları ile sepete motiflerin işlenmesidir.

Fotoğraf 6. Taban kısmı örülmesi(Kılıç Karatay, 2016).

Sele belirlenen yüksekliğe ulaştığında çözgüyü oluşturan bazı turalar kesilerek taban oluşturulur. Taban kısmı aynı örgü tekniği ile örülen sepetin taban orta noktasında turalar birbirine düğümlenerek içerisine erzak konulacak kaplara dönüştürülür. İsteğe ve ihtiyaca göre aynı örgü tekniği ile sepetlere kapak ta yapılabilir (Uz, 2017).

Fotoğraf 7. Selenin bitmiş hali(Kılıç Karatay, 2016).

Yine ihtiyaca göre sepetin taşınmasına kolaylık sağlayacak şekilde turalardan tutma yerleri yapılabilmektedir. Örumü tamamlanan sepetin iç kısmında oluşabilecek artıkları makas veya bıçak aracılığı ile kesilir. Böylece sepetin estetiği sağlanmış olur. Halk bu işleme de tıraşlama demektedir (Demir, 2017).

- **Sele Sepet Örmeye Kullanılan Motifler**

Motifler kilim motiflerine benzerlik gösterir. Bu motiflerin şımbıl, akıtma, top, kerekil, eğrice, deveboynu, noktalı gibi yöresel isimleri vardır.

- **Eğrice:** Eğri ve zigzag şeritler halinde olmasından dolayı bu ismi almıştır. (Ayhan, 2017)

Fotoğraf 8 Eğrice motifi(Kılıç Karatay, 2016).

Keser ağzı: Köylüler keserin ağzına benzetmesi sebebiyle bu ismi almıştır(Uz, 2017).

Fotoğraf 10 Keser ağzı motifi(Kılıç Karatay, 2016).

- **Çengel:** Yörede en sık kullanılan motiftir. Çengele benzemesi bu ismi almasına neden olmuştur(Demir, 2017).

Fotoğraf 11 Çengel motifi(Kılıç Karatay, 2016).

Akıtma: Yörede akıtma olarak desenin ismini nereden aldığı bilinmemektedir. Çok eski dokuyucular Akıtma dediği için günümüzde de akıtma denilmektedir(Uz, 2017).

Fotoğraf 12 Akıtma motifi(Kılıç Karatay, 2016).

Göz: Özellikle nazardan ve kem gözden koruduğu düşüncesiyle göz denilmiştir(Çar, 2017).

Fotoğraf 13 Göz motifi(Kılıç Karatay, 2016).

- **Sarmalı Motifi:** Sürekli olarak birbiri takip eden ve saran desenlerden dolayı örmeciliğin ilk başladığı zamanlarda sarmalı denilmiş ve bugünde bu isimle bilinmektedir(Çar, 2017).

Fotoğraf 14. Sarmalı motifi(Kılıç Karatay, 2016).

- **Yılan eğrisi:** Sürünen yılanın sırtına benzetmeleri sonucunda bu ismi almıştır (İn, 2017).

Fotoğraf 15. Yılan Eğrisi motifi (Kılıç Karatay, 2016).

- **Deveboynu:** Eğriliğinden dolayı devenin boynuna benzetilmiş ve eskiden beri deveboynu ismiyle bilinen bu motif de örmelerde sıkça görülmektedir(Ayhan, 2017).

Fotoğraf 16. Deveboynu motifi (Kılıç Karatay, 2016).

- **Akrep:** Gelenekselleşmiş olan motif ismini köylülerin akrebe benzetmesi sonucunda almıştır. Yaygın ve zor olan motiflerdendir(Koçak, 2017).

Fotoğraf 17. Akrep motifi(Kılıç Karatay, 2016).

- **Kelepir:** Kelepir sözlük anlamı değerinin altında olan ucuz demek olup sele sepet örme işlemi yapanların desensiz düz dokumalarına verdiği isimdir(İn, 2017).

Fotoğraf 16. Kelepir örneği (Kılıç Karatay, 2016).

Günümüzde bu motiflerin yanı sıra sepete isimlerde işlenebilmektedir. Örneğin bir kişiye hediye edilecek ise sepete kişinin adı işlenebilmektedir ya da işletmelerin logo ve isimleri hasır sepetlere motif olarak konulabilmektedir (Koçak, 2017).

Fotoğraf 16. İsim yazılı sele örnekleri (Kılıç Karatay, 2016).

• **Sele Sepetlerin Kullanım Alanları**

Örgü tekniği bakımından başka bir bölgede yapılmayan Gülağaç Hasır Sepetleri özellikle bakliyat yapılan özgün ürünlerdir. Plastik eşyaların yaygın olarak kullanılmasından önce bu sepetler özellikle buğday, arpa, çavdar, un, patates, soğan gibi tarla ürünlerinin depolanmasında ve taşınmasında kullanılmıştır. Örgü tekniği sebebiyle doğal klima görevi gören sepet içine konulan bakliyatı uzun süre bozulmadan muhafaza edebilmektedir. Dayanıklı yapısı sebebiyle de sepet bu tarla ürünlerin taşınmasında kullanılmıştır(İn, 2017).

Günümüzde bakliyat saklama ve taşımının yanında Gülağaç Hasır Sepleri çamaşır sepeti, oyuncak sepeti gibi gündelik işlerde de kullanılmaktadır. Diğer örgü teknikleri ile yapılan sepetler zamanla döküntü yaparken Gülağaç Hasır Sepetleri uzun yıllar bozulmadan kalabilmektedir. Gerek doğal ve sağlıklı yapısı gerekse dökülme yapmaması sebebiyle bilinçli

ev kadınları plastik eşyaların yerine hasır sepetleri tercih etmeye başlamışlardır(Ayhan, 2017).

Halı şeklinde yere sermeye yönelik hasırlar, çiçek saksılarını daha güzel göstermeye yönelik saksı sepetleri, Amerikan servis yapılan özgün ürünlerdir. Özellikle doğal yapısı sebebiyle hediyeelik eşya olarak ta kullanılan sepetlerin en çok kalemlik formu ilgi görmekte ve tüketilmektedir. Proje kapsamında eğitilen kadınlar sepet üzerine isim, logo ve şekil işleyebilmektedir. Bu yönüyle sepet özgün bir hediye formu kazanmıştır. Aksaray'ı tanıtmak ve bu yöreyle ilgili hediye sunmak isteyen kişiler beğenileri doğrultusunda istedikleri motif, logo veya isimleri sepete işlettirebilmektedirler(Ayhan, 2017).

SONUÇ

Yüzlerce yıllık bir geleneğin ürünü olan seleler, Gülağaç'taki göl kıyısında bulunan ve yöreye özgü olan Hasır adı verilen bir kamış türünden yapılmaktadır. Bu yaş kamış parçaları, kurutulup yeniden ıslatılarak, sonrasında da elde örülerek sele haline getirilmektedir. Bu selelerin en büyük özelliği, kamışların yöreye has bağlama tekniği ile örülmesidir. Sepet örme sanatının halkın geçim kaynağında önemli bir yeri bulunmaktadır. Örgü tekniğini değiştirmeden farklı formlarda uygulamaya çalışılmaktadır. Eskiden sadece taşıma ve saklama amacıyla kullanılırken günümüzde çamaşırlık, kalemlik ve hediyeelik eşya olarak üretilmektedir.

Bir el sanatı olan hasır sepetleri, ebeveynlerin çocuklarına öğretmeleri ile günümüze kadar gelen Aksaray yöresel el sanatlarımızdan biri olup daha çok kadınlara özgü bir sanat dalıdır. Genellikle mutfak, kiler ve samanlıklarda zahire ve ürünlerin depolanmasında kullanılmaktadır. Silindir biçimli bu seleler yalın, ya da üzerine renkli kumaşlarla işlenen geometrik desenlerle bezenmektedir. Her motifin kendine özgü bir adı bulunmaktadır.

Özel bir örgü tekniği ile yöreye özgü bir dokuma ürünü olan hasır sepetlerin asırlardır bölgede üretilmekte olup, Gülağaç İlçesini ziyarete gelen turistlerden yoğun ilgi görmektedir. Genellikle yöre halkı tarafından bakliyat saklama amacıyla kullanılan hasır sepetlerin son yıllarda plastik kullanımının artmasıyla unutulma tehlikesi ile yüz yüze gelmektedir. Gülağaç hasır sepetleri, özellikle doğal yapısı ve örgü tekniği sebebiyle içine konulan bakliyatı uzun süre bozulmadan saklayabilmesi, taşıdığı kültürel değer nedeniyle tercih edilmektedir. Bir el sanatı olan hasır sepetleri, ebeveynlerin çocuklarına öğretmeleri ile günümüze kadar gelen Aksaray yöresel el sanatlarımızdan biridir.

Gülağaç'ta sele sepet yapımı, anneden kıza aktarılan, kadınlara özgü bir sanat olup sentetik malzemelerin yaygınlaşmasına kadar belirli bir teknikte ve değişik boyutlarda

ürettilip, daha çok mutfak, kiler ve samanlıklarda zahire ve ürünlerin depolanmasında kullanılmaktadır. Silindir biçimli bu seleler yalın, ya da üzerine renkli kumaşlarla işlenen geometrik desenler yer almaktadır. Her desenin kendine has bir adı bulunmaktadır.

Gülağaç İlçesi zengin kültürel değerlere ve geleneksel el sanatlarına sahip olmasına rağmen hediyeelik ürünlerin bölge dışından gelmesi veya yurt dışından ihraç edilmesi acı bir gerçektir. Bu durumun nedeni el emeği ürünlerin hak ettiği değeri görmemesi, el sanatlarını icra eden kişilerin istek ve arzusunu yok etmiş, bölgede bulunan işletmelerin dışardan ürün getirip satması da halkın turizm gelirlerinden mahrum kalmasına neden olmaktadır. Geleneksel el sanatları bir ülkenin kültürel değerlerinin başında gelmektedir.

2011 yılında Ahiler Kalkınma Ajansı tarafından mali destek programı ile hasır sepet örücülüğünün canlandırılması, bu el sanatının gelecek kuşaklara aktarılması, hasır sepetlerinin turistik değer olarak kazanılması, Gülağaç Hasır Sepetlerinin tanıtımının yapılması amacıyla Gülağaç Kaymakamlığı ve Gülağaç Halk Eğitimi Merkezi Müdürlüğü ile ortak bir proje hazırlanarak Ahiler Kalkınma Ajansına sunulmuş, sunulan bu projeye Gülağaç Belediyesi, Güzelyurt Meslek Yüksek Okulu Geleneksel El sanatları Bölümü iş birlikçi olarak destek vermiştir.

Bu proje ile gençlerin el sanatlarını öğrenmesi ile kültürel değerlerin sonraki nesillere taşınması sağlanacaktı. Proje ile kadınlara geleneksel hasır sepet örücülüğü öğretilmiş, sepetin tanınırlığını arttırmak için faaliyetler düzenlenmiş, kadınların ekonomik ve sosyal hayata katılımı için STK (dernek) kurulmasına yardımcı olunmuş, bölgenin geleneksel el sanatı değeri olan Gülağaç Hasır Sepetlerinin turistik değer kazanabilmesi için işletmelere tanıtım seyahatleri düzenlenmiştir. Gülağaç Hasır Sepetlerinin örgü tekniği bozulmadan yeni ve özgün ürünler çıkartılması sağlanmış, çalışmaların kayıtları tutularak dergi, broşür ve internet sitesi yapılmıştır. Ayrıca yine proje kapsamında bu geleneksel el sanatının özgünlüğünün ve tanınırlığının gösterilebilmesi adına coğrafi işaret başvurusu yapılmıştır.

Geleneksel özelliklerin korunması, yanında yapılacak yeni tasarımlar bu el sanatımızın yaşatılması ve geliştirilmesi açısından büyük önem taşımaktadır. Bu amaçla yapılacak girişimlerin unutulmaya yüz tutmuş geleneksel sanatlarımızı canlandırabileceği ve yeniden hayat bulmasına sebebiyet vereceği tartışılmaz bir gerçektir. İnsanlığın çağlar boyunca yaratıp ürettiği kültür varlıkları, tarihimizi, yaşayışlarımızı ve en önemlisi kültürümüzü unutmamak ve bu değerlere sahip çıkmak için, yaşanan gelişim ve değişim içinde sürekli olarak geleceğe aktarılmalıdır.

KAYNAKLAR

1. BROUDY, E., 1979, The Book Of Looms, Universty Press of New England, London, s. 87
2. ÇELİK; Esra, 2015, Kocaeli Yarımadasına Özgü El Sanatlarından Örnekler
3. ERTUĞ, Füsün, 2013 ‘‘Gülağaç Kadınlarının Selevleri’’, Ahiler Kalkınma Ajansı, s:10
4. GÜLÇUR, Sevil, 2013, ‘‘ Gülağaç Hasır Sepetleri, ahiler Kalkınma Ajansı, s:6
5. KAYABAŞI, N., 2011, *Türk El Sanatları*, Ankara Üniversitesi Uzaktan Eğitim Yayınları. Yayın No:90. 1.Baskı. Ankara
6. KİPER, Perihan, 2004, ‘‘Küreselleşme Sürecinde Kentlerimize Giren Yeni Tüketim Mekanları ve Yitirilen Kent Kimlikleri’’, s:14
7. KÜÇÜK, Fatma, 2013 ‘‘El Sanatlarının Kültürümüzdeki Yeri ve Gülağaç Hasır Sepetleri’’, Ahiler Kalkınma Ajansı, s:8
8. OZGUC, T., 1948, On Tarihte Anadolu’da Ölü Gömme Adetleri, Ankara, s. 54
9. ÖZCÜRE, Gürol, 2006 ‘‘El sanatları Ürünlerinin Bulundukları Yöreye Sosyo-Ekonomik Etkileri ve Katkıları, Uluslararası Katılımlı Sanat Ekonomisi Sempozyumu, Çanakkale, s:167-183
10. TÜRKTAŞ, Zuhale, 2012, ‘‘ Anadolu’da ‘‘Hasır Dokuma Ve Sepet’’ Kullanımına İlişkin Eski Bir Örnek; Çatalhöyük Ve Günümüzde Görülen Uzanlıları s:133

Sözlü görüşmeler

1. AYHAN, Nazife, Sepet örme Ustası, Sözlü görüşme, 27 Mart 2017
2. AYHAN, Ömer, Sepet örme Ustası, Sözlü görüşme, 27 Mart 2017
3. ÇAR, Aşure, Sepet örme Ustası, Sözlü görüşme, 15 Mart 2017
4. DEMİRAY, Cihan, Sepet örme Ustası, Sözlü görüşme, 15 Mart 2017
5. DEMİR, Mehmet, Sepet örme Ustası, Sözlü görüşme, 27 Mart 2017
6. DEMİR, Usbiye, Sepet örme Ustası, Sözlü görüşme, 15 Mart 2017
7. İN, Rukiye, Sepet örme Ustası, Sözlü görüşme, 27 Mart 2017
8. SARI, Mehmet, Sepet örme Ustası, Sözlü görüşme, 15 Mart 2017
9. KOÇAK, Fadimana, Sepet örme Ustası, Sözlü görüşme, 15 Mart 2017
10. UZ, Ruziye, Sepet örme Ustası, Sözlü görüşme, 15 Mart 2017
11. UZ, Fadime, Sepet örme Ustası, Sözlü görüşme, 27 Mart 2017
12. UZ, Hatice, Sepet örme Ustası, Sözlü görüşme, 27 Mart 2017
13. ÜSTÜNDAĞ, Taner, Gülağaç Halk Eğitim Merkezi Müdür Yardımcısı, Sözlü Görüşme, 15 Mart 2017).